

Vefatının 25. Yılında Süheyl Ünver'e Dair Düşünceler

[Ahmed Güner Sayar](#)

Süheyl Ünver, düşüncede ve aksiyonda bugün 90 yaşına ulaşan Cumhuriyet Türkiye'si'nin kültürel dünyasının şekillenmesinde, Osmanlı ile tarihi sürekliliğin sağlanmasında mühim çalışmalarda bulunmuş çok yönlü bir ilim, sanat ve gönül adamıdır. Ünver, çok yazmış, parmaklarının ucuyla pek çok sanat eseri (tezhip, minyatür, resim) üretmiştir. Kayda geçmiş mevcut bilgi verilerinden hareketle ortaya esaslı bir Süheyl Ünver portresinin çizileceği muhakkaktır. Ancak, elde mevcut pozitif bilgi verileri bize sadece bir bilim ve sanat adamı olarak onun yüz çizgilerini aktaracaktır. Bu haliyle de olsa, Süheyl Ünver'in entellektüel portresi tamamlanmış sayılamaz. Bilinen, fakat günışığına çekilmiş olsa bile yeterince aydınlatılmamış olan gönül adamlığı ise onun kalbi-i selim tarafını temsil eder.

Süheyl Ünver'in mutasavvıf kimliğini gösterir bilgi verileri, mistik şiirlerinde bulunmaktadır. Fakat, bunlardan öte, Süleymaniye Kütüphanesi'ne vakfettiği defterlerine saçılmış durumda bulunan notlarının toplanmasıyla onun gözlerden irak bu kimliği ortaya çıkacaktır. Görülen odur ki, Süheyl Ünver sahibi olduğu derin ruh selâmet ve aydınlığını el yapması eserlerine, kitap, makale ve gazete yazılarının satır aralarına, dost ve yakınlarına yazdığı toplanmamış mektuplarına ve bilhassa, huzur veren can sohbetleriyle insanlarla ilişkilerinde dışa vuran davranışlarına taşımıştır. Bu sözlerimizin kıymet hükmü şudur: Süheyl Ünver'le, ayak üstü dahi olsa, sohbet eden herkes onun her sözü hikmete bürünmüş konuşmasından müstefid olmuşlardır. Ona tahsisi olarak sohbet yoluyla ulaşanların kişisel tarihinde bu sohbetler mühim ve kalıcı izler bırakmıştır.

Ünver'e sohbet yoluyla ulaşamayan Türk süslemesini yaşatan ellere gelince; onlar da sanat eserlerinden dışa vuran bir ruhaniyeti nasipleri nisbetinde yakalayarak, Ünver'in sanatkârlığının başka bir kimlikle beslendiğini idrak edeceklerdir. Benzer durum, kitap, makale ve gazete yazıları için de geçerli olacaktır. Şu kadar ki, Süheyl Ünver'in, pozitif bilgi verilerine dayalı çalışmalarında, bir mevzuun tıkanması karşısında, hiç beklenmedik bir şekilde, metafizik bir mülahazayı çalışmasına ustalıkla yorum olarak katması, objektif bilgiyi tasdik eden, kuvvetlendiren katkılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, Ünver'in bilimsel yazılarını okuyanlar, pozitif bilginin aydınlattığı yolda mesafe alırlarken, metafizik dışsal şoklarla, bazı hallerde, her iki bilgi küresinin örtüştüğünü akletmeleri olağandır. Bir başka açıdan, bu yolla Ünver, ihtimal ki objektif bilgi küresine sızmak isteyen metafizik, ya da subjektif-irrasyonel çıkarsamalarla bilginin kapsama alanını genişletmeyi amaçlıyordu. Bilhassa, tarih araştırmalarında sıkı bir determinist, ultra-amprisist olan Süheyl Ünver, karınca çalışkanlığı ile ulaştığı her bilgiyi toplarken yaptığı araştırmının tıkanması, giderek kilitlemesi karşısında, bu defa Rankevari tarihçiliğini dikkatlice subjektif alanın bilgileriyle desteklemekte bir beis görmemekte, ulaştığı subjektif-irrasyonel kaynakların da künyelerini göstererek bilimsel objektifliğini muhafaza etmektedir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

Ortaya çıkan entellektüel tablonun bize uzattığı ışıkların yardımıyla Süheyl Ünver'in gönülle akıl arasındaki o inanılmaz uzaklıktaki mesafeyi daralttığını, hatta onları örtüştürerek, kalb-i selimle akl-ı selime birlikte hareket edebilecekleri bir alanı kafasında yarattığını söyleyebiliriz. Bu halin bilim ve sanat adamlarının bir çoğunda görülmeşi, Süheyl Ünver'i talebelerinin ve sohbet tiryakilerinin gözünde bir çekim merkezi yapmıştır. Bu vesile ile bizzat yaşadığım bir olayı nakletmek, herhalde söz konusu noktanın anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Epey bir vakitten beri, Süheyl Hocamızın sohbetlerine Cuma günleri öğleden sonra İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü'ne gider, kendilerini dinler ve muntazaman notlar alırdım. Birgün hocamız dersini tamamladı. Birlikte dershaneden çıktık. Bineceği vasıtaya kadar refakat ettim. Hocamızla tam vedalaşacakken: "Efendim! Nasipse sizinle önümüzdeki hafta gene burada görüşeceğiz. Sizi bugün dinlediğim için çok mutluyum. Fakat, bu bir hafta nasıl geçecek?" deyince, Hocamız buyurdular ki:

*"Giderken başka bir neşe,
Dönerken başka bir şâd,
Aceb hâk-i der-i meyhâne
Kimlerden duâ almış?"*

Süheyl Hoca, sanki bana bir ev ödevi vermişti. Ödevim şu idi: "Süheyl'e kimler dua etmişti?" Bunu araştıracaktım. Kafam, bu ödevi neticelendirmekle meşgulken Süheyl Hocamız hayatta idi. Ödevimi hazırlarken bir parça yol aldım ama somut bir bilgi ile techiz edemediğim için tamamlayamadım. Vefatı ertesi, Süheyl Ünver için esaslı bir biyografik çalışmanın içerisine çekildim. Bu çalışmamı sürdürürken yardımlarını daima şükranla andığım sevgili kerimesi Gülbün Mesara Hanım, unutamayacağım bir cömertlikle, kendilerinde mevcut Süheyl Ünver arşivini istifademe sundular. Çiftelavuzlar'da Gülbün Hanım'ın saadethanesinde çalışırken Süheyl Ünver'in henüz tasnif edilmemiş eski yazı ile kaleme aldığı kâğıt parçalarını içeren bir tomardan mühim bir not çıktı. 8 Ağustos 1941 günü, Süheyl Bey, hocası Balıkesirli Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi'nin ziyaretine, Beyazıt Soğanağa'daki saadethanesine gider. O günkü sohbette Mecdi Efendi buyururlar ki:

"...Süheyl! Meczuplar sana dokunamazlar. Sen cazipler sınıfına karıştın."

Abdülaziz Mecdi Efendi'den gelen bu tebşir ile kafamdaki düğüm çözüldü. Süheyl Ünver,

vefatıyla varlığın büyük teklifine, âlem-i cemâle gitti. Fâni vücudunu, diğer ölülerimize yaptığımız gibi, sadece toprağın merhametine teslim etmedik. Zira, Ünver'in eserleri buna izin vermedi. Vefatından bu güne 25 yıl geçti. Muazzam ruhu sevenlerine, yakınlarına ve öğrencilerine taksim olmakla büyüklüğünden zerre miktar bir şey kaybetmedi. Şu kadar ki, onunla çeşitli bağlamlar içerisinde bir yakınlık kuran herkes, kendi gönül evinde ya da akıl evinde yaşadığı Süheyl'le meşgul oldu. Bu meşguliyet, işin zata mahsus (kişiye özel) yanını temsil etmektedir. Madalyonun öteki tarafına geçince, işte orada eserlerinden dışa vuran bir Süheyl Ünver vardı. Bugün itibariyle, Süheyl Ünver kendisiyle tanışmak isteyenleri orada beklemektedir. Dolayısıyla, ortada bir miras vardır. Bu mirasın dökümü onun yayınlanmış eserleri yanında, başta yayınlanmamış el yapması defterleri ile arşivinde bulunan ve sayısını bilmediğimiz konu ve şahıs başlıklarına göre tanzim edilmiş dosyalardır. Yayınlanmış eserlerinin –kitap, makale, risale, gazete yazıları olarak– tamamına yakın dökümünü “A. Süheyl Ünver Bibliografyası”nda bulmak mümkündür. Ünver mirasının en önemli damarı ise, sayısını tam olarak bilemediğimiz el yapması defterleridir. Bu defterlerden 1150 tanesi, Süleymaniye Kütüphanesi'ne bizzat Süheyl Ünver tarafından vakfedilmiştir. Oradaki defterlerin sayısı ve isimlerini içeren liste elimizde bulunmaktadır. Söz konusu 1150 defterden, şimdiye değin, 20 civarında defterin tıpkı basımının gerçekleştirildiğini kaydedelim. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki defterlerin dışında Ünver'in kerimesi Gülbün Mesara Hanım'ın arşivinde 400 kadar defter daha vardır. Ancak, bunların önemli bir kısmı natamam vaziyettedir. Bu defterlerden de sadece ikisinin tıpkı basımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, gene sayısını ve isimlerini bilmediğimiz Ünver defterlerinden bazıları, Ankara'da Türk Tarih Kurumu'ndadır. Bunların dışında, bilebildiğimiz kadarıyla, Uğur Derman arşivinde 25 kadar mektup-defter bulunmaktadır. Süheyl Ünver'in akıl almaz bir çalışkanlıkla yaptığı defterlerin hülasası nedir? Bir sohbetimizde Süheyl Hocamıza sormuştum: “Neden sayısı 1200'lere varan el yapması bu defterleri hazırladınız?” Hocamız buyurdular ki: “Şayet Selçuklulardan günümüze 10 tane el yapması defter ulaşmış olsaydı biz bugün Batı'ya karşı daha kuvvetli olurduk. Onlar yapmamış, ben bunları yapmayı, ülkeme vakfetmeye gayret ettim ve bu topraklarda geleceğimize mütevazı bir katkıda bulunmak istedim. Benim düşüncem budur.”

Süheyl Ünver muhteşem bir arşiv bırakmıştır. Maalesef, arşivi parçalanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışladığı arşivinin yanında bilim tarihine ait toplamalarını Kandilli Rasathanesi'ne, tarihli ilgili olanlar Ankara'da Türk Tarih Kurumu'na bağışlanmıştır. Ayrıca kurucusu olduğu İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü'nde kütüphanesi yanında özellikle tıp tarihi ile alakalı toplamalarını içeren dosyalar bulunmaktadır. Kerimesi Gülbün Mesara'da bulunan arşivinin belki dikkate değer yanı halâ tasnif edilmeyi bekleyen notların zenginliğidir.

Süheyl Ünver'in bir insan olarak bıraktığı en zor ve zahmetli miras onun kalb-i selim, akl-ı selim ve zevk-i selim damarlarını başarıyla birlikte yol alacakları bir sarmala dönüştürmesidir. Süheyl Bey'in bu farklı üç boyuttan en fazla dışa vuran ve bilinen cephesi zevk-i selim kimliği olmuştur. Eserleriyle, Türk tarihinde, asırlar içerisinde farklı sanat dallarında Türk zevkinin doğuşunu, bunlardan bazılarının benimsenip gelenekselliğe dönüşümünü, nihayet bazılarının da

çözülmesini ve kilitlenmesini tarihi kayıtlara göndermede bulunarak incelemiştir. Bu keyfiyet, onun bir ilim adamı olarak sanat tarihçiliğini gösterir. Ancak, onun bir de sanatkâr kimliği vardır. Tezhip, minyatür, hat sanatı vd. yanında sadece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ulaşmadan kesilen, parlaklığını yitiren bazı dalları da canladığı görülmektedir. Mesela, kaat'ı sanatı üzerine yaptığı ilmi çalışmalar ve bizatihi kendisinin ürettiği el yapması kaat'ı örnekleri bu cümledendir. Süheyl Ünver'in zevk-i selime açılan bir diğer yönü de onun suluboya ve karakalem ressamlığıdır. Bu çizgide hocası, Üsküdarlı ressam Ali Rıza Bey'dir. Daha sonraki yıllarda Ünver, klasik resim anlayışını terkederek belgesel resim anlayışına geçmiştir. Ayrıca, şairdir de. Şayet yazdığı şiirler toplanacak olsa, bunlar bir divan teşkil etmeseler bile bir "Divançe-i Süheylî" olacak kadar çoktur.

Süheyl Ünver'in bir hekim, bir Türk tıp ve sanat tarihçisi olarak kaleme aldığı eserlerini, herşeyden önce, birer yol açıcı olarak görmek gerekiyor. Onun bir müthiş projesi olan Türk tarihinin sürekliliği içerisinde yaptığı Türk tıp tarihi araştırmalarıyla, 1071 öncesini Türk-Anadolu tıbbıyla eklemelediği görülecektir. Ayrıca, Osmanlı asırları içerisinde saçılmış tıp tarihine ilişkin monografileri de bulunmaktadır. Bugün ortada bir Türk tıp tarihi yoktur. Ancak, yazılacak olsa tıp tarihi araştırmacıları, Süheyl Ünver madeninde işleyebilecekleri bir çok cevherin kendilerini beklediğini göreceklerdir. Süheyl Ünver'in, vefatlarıyla toprağın merhametine terkedilen bir çok hekim için kaleme aldığı nekroloji yazıları da bir kadirbilirlilik ve vefa örneğidir. Şayet bunlar toplanacak olursa, ortaya İbnüleminvari bir "Son Asır Türk Hekimleri" başlığı verilecek mühim bir biyografik eser çıkacaktır.

Elbette bu kısa soluklu yolculuk, Ünver madenin içerdiği bilgi verilerine dair bir iki fırça darbesinden ibarettir, dolayısıyla ortaya konulan tablo eksiktir. Buna rağmen, Ünver'in bıraktığı miras, ufkunun genişliği, zeminin derinliği ile inanılmaz bir zenginliktedir. Netice itibarıyla, bu miras bu milletindir. Bu mirası kullananların Türk kültür tarihinin şimdiye değin karanlıklar içinde kalmış köşelerine ışıklar salacağından şüphe etmiyoruz. Süheyl Ünver, yaptığı yurt içi ve yurt dışı seyahatlerinde gördüğü yerleri Evliya Çelebi ruhuyla el yapması defterlerine kaydeder, ayrıca Çelebi'de olmayan resim boyutuyla tezyin ederdi. Gittiği yerlerdeki kütüphanelerdeki yazma kitapların künyelerini alır, derkenarları not ederdi. Bu haliyle o, Katip Çelebi'yi izlemiştir.. Fakat, görünen o dur ki, Süheyl Ünver, iki Çelebi'yi Evliya Çelebi ile Katip Çelebi'yi çalışmalarında başarıyla bir etmiş, müstesna bir akl-ı selim sahibi araştırmacıdır.

Süheyl Ünver'in yayınlanmış eserleriyle, yayınlanmamış defterlerinde ve arşivindeki dosyaların dışı dokunur kısmı, buna suluboya resimlerini de katmak gerek, İstanbul'la alakalı olanlardır. Düşüncesinde ve somutlaşmış eserlerinde bu kadar ciddi bir yer tutan İstanbul'un bu önemi nereden kaynaklanmaktadır? Herhalde, bu sorunun cevabını, İstanbul'un müstesna coğrafyası ile dikkate değer tarihi birikiminde, kısaca zemin ve zamanın muhteşem birlikteliğinin ortaya koyduğu emsalsiz terkipte aramamız gerekiyor. İstanbul, iki büyük cihan devletine, Bizans ve Osmanlı'ya, kesintisiz 1500 yıl başkent olmuştur. Ünver'i büyüleyip teslim alan İstanbul gizini,

onun şu tesbitinde bulduk: “Ben 1500 yıllık İstanbulluyum. 1000 yıllık Hristiyan, 500 yıllık da Müslüman İstanbulluyum.” Aslında Ünver, doğumu, yetişmesi, aldığı kültür ve nihayet ölümü ile kavuştuğu toprağı ile İstanbulludur. Onu has bir İstanbullu yapan gerçek, bu şehrin pitoresklerini yakalamak isteğıyle açıldığı İstanbul’a dair sadece kalemiyle yazdıkları değil, fırçasının ucundan dökülen ruhlu İstanbul köşeleridir.

İlk kez büyük bir şuurla açtığı İstanbul, doğası, insanı, tarihi eserleri ve sokak ve evleriyle tıpkı onun elyazması bir eserde karşısına çıkan enfes tezhip örneklerini andırıyordu. Gerçek çizgilerini ancak Yahya Kemâl Beyatlı’nın şiirlerinde, Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanlarında, Hoca Ali Rıza Bey’in suluboya ve karakalem resimlerinde gördüğümüz bu son güzel İstanbul’u Süheyl Ünver doya doya yaşadı. Şehri keşfetmeye başlaması ise Mütarake günleriyle birlikte. O günlerden vefatına değin, eksilmeyen bir sevgi ve çalışma temposu ile, İstanbul’un tarihi ve tabii güzelliklerini İstanbul efendiliğıyle birlikte tesbit ederken, belgesel resim yaparak sahneyi terketmiş tarihi köşe taşlarını derin bir vukuf ile tesbit etti. Fotoğraflar çekti, hemşehrileriyle konuştu. Onlardan, İstanbulla alakalı sözel tarihe ilişkin bilgi verilerini kaydetti. Neticede topyekun bir İstanbul belgeseli olabilecek son derece kıymetli yüzlerce dosya, onlarca defter hazırladı, makale ve kitaplar neşretti. Ünver’in yayınları ile arşiv kayıtlarında İstanbul’un bulunduğu kıymetin özü şudur: “İstanbul, bütün Türk tarihinin, Türk coğrafyasının bir terkibi, bir hülasası ve bir tecellisi olmuştur.” Kalemiyle ve fırçasıyla tespitlerini başarıyla gerçekleştirdiği fakat şimdi yok edilmiş İstanbul’a dair haykırışı ise şöyledir: “Bugünkü ihmallerimizle İstanbul’un en ruhnüvaz hatıralarını yok ettik ve şehrimizi acaib hallere koyduk. İstanbul, en son bundan yarım asır önce...gıbta olunacak bir huzur, sükûn ve şiir şehri idi.”

Artık bugün avcumuzdan kaçırdığımız İstanbul’un tesellisini onun fırça ve kaleminde, toplamalarında ararken, Süheyl Ünver bütün bu çalışmalarıyla adını tereddütsüzce bu büyük şehrin kütüğüne kaydettirmiş, selefleri İhtifalci Mehmed Ziya Bey, Balıkhane nazırı Ali Rıza Bey ile çağdaşları İbrahim Hakkı Konyalı ve Reşat Ekrem Koçu ile birlikte anılmaya hak kazanmıştır.

Bu müthiş Türk, kendi entellektüel birikimini nasıl gerçekleştirmiş ve zoru başarmıştır? Dedesi ünlü hattat Mehmed Şevki Efendi’nin Haseki’deki konağı bir sanatkârlar ocağı, duvarları hat sanatının enfes örneklerinin teşhir yeri idi. Süheyl Ünver, daha çocuk denecek yaşlardan itibaren, kendisini zevk-i selime götürececek kimlik kazanımlarının ilk temrinlerini burada yaptı; işleyeceği çoğu malzemeyi de burada hazır buldu. Artık, kendi odasını nasıl tezyin edeceğini biliyordu. Bu bilgi ve duygu ile doktora sonrası çalışmaları için gittiği Paris’teki odasının duvarlarını Türk sanatının tezhip, hat örnekleriyle süsledi. Günlük mesaisini tamamlayıp odasına çekildiğinde, sanki Haseki’deki evin odasına girmiş gibi oluyordu. Süheyl Bey, İstanbul’u Paris’e taşımıştı. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Batı’dan maddi hayatımıza ait çok şey alınmakta, bunlar, Garb’ın madde-dışı değerleri ile birlikte ruhu yiyip bitiren aşağılık kompleksinin temsilcisi Türk taşıyıcılarla yurda getirilmekteydi. Oysa Süheyl Ünver, Paris günlerinde hekimlik çalışmaları yanında, Bibliotheque National’da Şark yazmaları arasından

Türk süslemesi örneklerini çıkaran bir veli idi. Zira, onda Garb'a gidişin şaşkınlığı yoktu. Daha Paris'e gelmeden önce, kendisine tahmil ettiği muazzam yol haritasına uygun bir şekilde çalışıyordu. Bunu anlamakta zorluk çekmiyoruz. Fakat, bir de Süheyl'in Paris'te bir Türk sembolü oluşunu mümkün kılan ruh tarafı var. Süheyl Hoca bir sohbetinde anlatmıştı: "Yıl 1927. Paris'e gitmezden evvel Hocam Mecdi Efendi'nin ziyaretine gitmiş, 'Efendim! Paris'ten bir emriniz var mı?' demiştim. Mecdi Efendi buyurdular ki: 'Süheyl, İstanbul'daki hal-i etvarını Paris'te de muhafaza et!' İşte bu söz, beni dünyanın bir numaralı batakhanesinde korumuştur."

Süheyl Ünver, bir büyük ruha mâlikti. Bu mâlikiyet, bir kılıç gibi, ölümüyle kınından çıktı, eserleri ve bilhassa 25 yıl içinde yayınlamasına geçilen el yazması defterleri ile akl-ı selim sahiplerini büyülemeye başladı. Başka bir Süheyl doğuyor, ruhlarda bir büyülenmeyi gerçekleştiriyordu. Bu cihadın, şimdiki ve gelecek nesillerdeki cihangirâne fetihlerinin önümüzdeki bin yılın eşiğine Türklüğü sağlam bir ruhla götürceğinden şüphe etmiyoruz. Yoksa, ölüm denen mana, ölenin toprağın kınına sarılarak sadece toprağın insafına teslim ve terk edilmesiyle, kısaca unutmakla kendi varlığını tescil ettiriyor. Oysa Süheyl Ünver, öyle bahtiyar insanlardandır ki, ölümüyle keskin bir kılıç gibi, kınını terkederek üstlediği muazzam misyonu somutlaştırıyor. Ona koşacak olanlar, bu topraklardaki garipliklerinin bittiğini göreceklerdir.

Benim Süheyl Ünver hakkındaki kanaatimin özü şudur: Türklüğün bu topraklardaki bekaasına sönmeyen bir imanla bağlı, bu imanla eser üstüne eser vermiş gönlü saf veliler ordusunun mütevazi bir eri, Allah'ın da bize bir güzel emanetidir. Bu emanetin bilinci ise; onun kalplerimize iman, aklımıza çalışma gayretini veren bir örnek insan olmasıdır.

Kaynak: <http://www.ahmetgunersayar.com/?p=74>